

Sebehodnocení žáků skrze dotazník na 2. stupni

Postup formativního hodnocení

I. Identifikační údaje:

Autor materiálu: PhDr. Kateřina Bartošová

Název školy, na níž autor působí: Základní škola, Praha 4, Květnového vítězství 1554

II. Kontext:

Cílová skupina: žáci 6. ročníku

Předmět, v němž byla technika realizována: dějepis, anglický jazyk

Další relevantní informace:

Sebehodnotící archy pro dějepis jsem využila ve dvou třídách 6. ročníku. V 6. A je 26 žáků. Na základě přítomnosti žáka s PAS zde působí asistentka pedagoga a dále třídu navštěvují tři žáci s OMJ. Specifikum třídního kolektivu spočívá v potřebě jej nadchnout a nedopustit nezúčastněný či lhostejný přístup k výuce, pro podchycení celku je formativní přístup velmi důležitou technikou, jak docílit pozornosti všech. V této třídě se při prezenční výuce velmi vyplácí „vyvolávací špachtličky“ (náhodné losování), které nenásilným způsobem nasměrují žáky k trvalejší pozornosti. Třída 6. D je velmi akční a živá, se spolupracujícím a poměrně početným chlapeckým jádrem. Zde jsou špachtle i „formativní“ omezování hlášení se stále jedněch a těch samých žáků naopak výbornou pomůckou jak docílit, aby se ke slovu dostali všichni, včetně tří žáků s OMJ a dvou žáků s IVP.

Sebehodnotící archy pro angličtinu vyplňovala 17členná skupina 6. ročníku. Tito žáci jsou značně motivovaní, výuka je baví a není zde třeba vynakládat velkou stimulující energii. To se týká i žákyně s podpůrnými opatřeními.

III. Realizace a hodnocení postupu formativního hodnocení:

Popis využití vybraného postupu formativního hodnocení (jeho modifikace)

Ačkoli mi to chvíli trvalo, pochopila jsem, že pokud chci formativně hodnotit, musím v první řadě začít formativně učit. Proto sama pro sebe nepoužívám pojem formativní hodnocení, ale formativní přístup. Jako součást celého procesu jsou pro mě velmi důležité různé formy sebehodnocení žáků. Letos prvně jsem s nimi vyzkoušela stručný sebehodnotící arch pro období celého školního roku, bohužel výjimečného velmi dlouhou distanční výukou. Žáci měli možnost vyjádřit se v několika větách ke své práci, ohodnotit si své pracovní postoje i celkový přístup k předmětu (viz přílohy 4–7 a 9–14 s autentickými ukázkami práce žáků).

Postup zavádění a realizace postupu formativního hodnocení

Proč a jak konkrétně jste tento postup formativního hodnocení zařadili do výuky?

Formativní přístup ve výuce je pro mě neustálá výzva, představující především snahu o to, aby žáci o své práci přemýšleli a dokázali využít nejen zpětnou vazbu učitele či spolužáka, ale především hodnocení sama sebe. Aby si sami dokázali uvědomit, co se naučili, v čem mají mezery, jak je zaplňovat, a také, že chyba je kamarád. Během školního roku pro sebehodnocení využívám různé typy stupnic, smajlíky, mazací tabulky, v učebnici angličtiny je sebehodnocení součástí každé lekce. A letos jsem prvně vyzkoušela i sebehodnocení žáků za celý školní rok.

Co mě k tomu vedlo, co mi šlo hlavou:

- Sebehodnocení žáků = důležitý prvek celkového hodnocení.
- Celkové hodnocení = propojení formativního a sumativního hodnocení na konci školního roku, které se skládá ze tří částí:
  - 1) slovní zpětná vazba pro každého žáka,

2) sebehodnocení,

3) výsledná známka, ta je tedy pouze jednou z částí = může se odchýlit od průměru směrem nahoru či dolů, každý žák si je vědom proč.

- Příprava:

- pomocníček pro sebehodnocení žáka, obsahuje tři základní témata: co jsme probrali, jakým způsobem jsme pracovali a co jsem všechno mohl/a zvládnout (viz přílohy 1 + 2),
- sebehodnotící arch (viz přílohy 4–14).

- Průběh:

- Začátek hodiny věnován společné diskusi o průběhu celého školního roku, v tomto případě včetně jeho složitostí (distanční výuka, její přechod na prezenční).
- Poté rozdány sebehodnotící archy společně s „pomocníčky“, natištěnými na druhé straně archu (viz přílohy 1 + 2).
- Stručné instrukce týkající se vlastního sebehodnocení: nespěchat, v klidu si promyslet vlastní pocity, vrátit se v myšlenkách k situacím, které se v průběhu roku týkaly tohoto předmětu, zkusit je pravdivě vyhodnotit, informovat o možnosti stručných formulací i o možnosti rozepsat se, připomenout možnost práce s pomocníčkem apod.

V tomto bodě jsem zaznamenala, že pro mě bylo hodně těžké ubránit se subjektivnímu pohledu na hodnocení, dodržet instrukce především v *technické* podobě a nepodsouvat žákům vlastní myšlenkové pochody.

- 20 minut pro vlastní práci žáků.
- poznámka k odevzdávání: pro mě druhý svízelný moment, abych se ubránila vracet práci několika málo žákům, kteří byli se sebehodnocením hotovi ve velmi krátkém čase, a překonala potřebu jim začít vysvětlovat, že určitě v hodinách zažili určitě mnohé různorodé pocity, které by mohli popsat

Reflexe učitele

Co se vám dařilo? Co se Vám nedařilo? K jaké změně ve výuce došlo? Kam plánujete dále pokračovat?

Potěšil mě přístup žáků. Živě se účastnili diskuse a ochotně vyplnili i sebehodnoticí arch. Při obojím si uvědomovali různé skutečnosti, na něž by v jiném způsobu hodnocení nebyl prostor.

V diskusi velmi často zaznívalo několik skutečností. V obou předmětech velmi oceňovali názornost, tzn. především prezentaci či video, které se prolínaly hodinou. Pokud mohli spojit auditivní i vizuální pozornost a jako bonus měli možnost spolupracovat ve dvojici či skupině, zapamatovali si dle svých slov podstatně více důležitých informací a dokázali se lépe orientovat v souvislostech. Na dotaz, v čem jim byla nejvíce nápomocná skupinová práce, nejčastěji odpovídali, že se často každý soustředil na jiné, pro něj podstatné informace, které pak mohli sdílet. Z tohoto faktu byli překvapeni a uvědomili si na základě toho i různorodost chápání učební látky. Zároveň upozorňovali ale i na to, jak je složité začlenit do práce rovnoměrně celou skupinu, sami pojmenovali, že nejlepším způsobem je stanovit si nějakým rozumným způsobem role či se jakkoli ještě před zpracováváním úkolu domluvit na jasně daných pravidlech. Tato informace byla velmi cenná i pro mě, v rámci ušetření času někdy na tuto opravdu důležitou skutečnost zapomínám. Pro mě překvapivě někteří žáci přiznali, že se chvílemi „vezli“ se skupinou a že se jim v této roli líbilo. Další červená značka pro mě jako učitele.

Z diskuse vyšly velmi úspěšně i zábavně připravené kvízy, které žáci vyplňovali jednotlivě. Pokud mohli propojit osvojování vědomostí a zábavu, na úkol se těšili a odnesli si z něj i patřičně poznatky. (K položené otázce byly připojeny tři odpovědi, z nichž jedna byla jednoznačně špatná, ale snažila jsem se, aby žáky pobavila, mimo slovní spojení jsem v obou předmětech využívala i obrázky.)

Na konci diskuse jsme se věnovali samotným hodnoticím archům, žáci si rádi prošli podstatné úseky učební látky a každý po svém se zhostil vyplnění sebehodnocení.

Abych z archů vytěžila co nejvíce, využila jsem pro svou vlastní potřebu Vennových diagramů (viz přílohy 15–16), a to pro rekapitulaci způsobů práce a témat, která byla pro žáky zajímavá. Vyplynuly mi z toho již zmíněné a pro učitele velmi důležité skutečnosti, že např. v dějepise žáci, obdobně jako já, preferují společnou práci či skupinovou práci s prezentací (mohou zapojit různé styly učení), kvízy či doplňovačky, na rozdíl ode mě jim vyhovují výuková videa (video beru jako doplňkovou aktivitu), ale vadí jim zápisy do sešitu. Z diagramu vlastně vyplynou neoptimálnější způsoby práce pro žáka i učitele. Je dobré, pokud diagram vzniká v další hodině po sebehodnocení, protože je žádoucí, aby do toho žáci zasahovali, znovu popřemýšleli a odrazili se přitom od odpovědí v minulé hodině. Při nedostatku časového prostoru určitě stojí za to, aby si Vennův diagram udělal učitel alespoň pro svou potřebu. Snadno zjistí optimální způsoby práce, témata, která se mu nepodařilo uchopit nebo která naopak děti zaujala apod.

Co z toho vyplývá? Že sebehodnocení dětí je stejně důležité jak pro děti, tak pro učitele 😊.

A co se mi nedařilo? Pro některé žáky by bylo vhodné volit jednodušší variantu otázek, aby se v nich dobře orientovali a nerozptylovalo je hledání významu samotného textu dotazu. Celkově se budu příště více věnovat jednotlivým otázkám a proberu je s žáky podrobněji. Také se více zaměřím na motivaci žáků s rychlým, ale nedbalým přístupem k práci.

Reflexe žáků

Jak reflektují tento postup formativního hodnocení žáci? Proč a v čem jim pomohl?

Jestliže si žáci na sebehodnotící postupy zvyknou, berou je nejen jako samozřejmou součást vyučovacího procesu, ale i jako něco, na co se těší. Určitě netvrdím, že se z něj každý z nich poučí a začne ke své práci přistupovat v krátkém časovém horizontu jinak. I sebehodnocení prochází u některých z nich dlouhým procesem. Pokud se ale žáci učí v průběhu roku pravidelně a spravedlivě oceňovat, znamená to pro ně obrovský posun.

Jsem ráda, že si moji žáci uvědomují, proč obdobné aktivity děláme a k čemu jim mohou být dobré. A že se učí přemýšlet o své práci a způsobech, jakými docilují výsledky, a také o tom, v čem mají ještě mezery. Zde vybrané autentické výroky žáků k sebehodnotícím archům:

Dějepis

Aneta: „Bylo prima se vrátit zpátky ke všemu, zvládla jsem toho docela dost.“

Mirek: „Jak si čtu témata, ono fakt souvisí hodně všechno se vším, možná proto mě dějepis baví.“

Jehor: „Ještě že mi pomáhal Dan, sám bych to nikdy nedal.“

Luky: „Skvělý byl taky Kompas času, jak jsme z něj zpracovávali otázky...“

Natálie: „Napadá mě – ten, kdo vládne, často ovládne. A z čeho jsem si hodně odnesla? Asi z práce s prezentacemi a z kvízů.“

Anglický jazyk

Domča: „Je fajn, že nás necháte mluvit a chyby si říkáme až pak. Aspoň nemám strach.“

Martin: „Ty časy mi fakt nejdou, musím na to ještě kouknout, jen abych se donutil.“

Nella: „Sáro, díky za všechnu pomoc, hlavně s předloškami a žes se mnou dělala mapu města, bylo to super.“

Blanka: „Jsem ráda za sešit, mám to v něm přehledné, nevadilo by mi ani portfolio, jak mají sedmáci v češtině.“

Marek: „Vím, že jste se snažila, ale tu vazbu s there prostě pořád nechápu. Proč tam nemůžu dát normálně podmět?“

K vyplňování sebehodnotících archů žáci samozřejmě přistupovali stejně jako k celoroční práci. Přemýšlivci si pročetli poctivě pomocníčky, zastavovali se u každé z otázek, a i když byla odpověď nakonec stručná, vycházela z jejich skutečného přesvědčení (viz příloha 6). Žáci, které je potřeba motivovat, protože jim k vnitřní spokojenosti stačí průměrné výkony, vyplnili arch bez časových průtahů, ale také i bez hlubšího zamyšlení (viz příloha 14). Nejvíce zastoupený byl zlatý střed třídy. Tito žáci kladli doplňující otázky, občas si pomohli pomocníčkem a jejich odpovědi odrážely jejich skutečný postoj k předmětu (viz příloha 13).

Doporučení při využití v praxi:

Co byste doporučili svým kolegům, kteří budou chtít tento postup formativního hodnocení zavést? Na co si mají dát pozor?

- Závěrečné sebehodnotící archy lze využít v případě, pokud jsou děti na sebehodnocení již zvyklé.
- Osvědčila se mi jejich stručnost.
- Neuvědomila jsem si, že znění některých otázek nemusí být uchopitelné pro všechny žáky, příště budu volit jednodušší a kratší formu. Jak už jsem zmiňovala, formativní přístup k žákům využívám v průběhu celého roku, sebehodnocení se ale doposud týkalo menšího časového úseku i zřetelně menšího množství učební látky (probrané téma v dějepise, probraná lekce v anglickém jazyce). Obsahovalo proto konkrétnější a lépe uchopitelné položky. Zároveň si žáci učivo ještě velmi dobře pamatovali. Zamyslet se nad celým školním rokem byla určitě výzva nejen pro ně, ale i pro mě. A jsem velmi ráda, že v budoucnu mám se žáky možnost se v této oblasti zdokonalovat.
- Není nutný dlouhý čas k vypracování, zajímavé jsou první žákovské myšlenky. Určitě ale není dobré vyplňování uspěchat, každý žák má vlastní tempo a potřebuje si své úvahy třídit různě dlouhou dobu. Pro ty, co arch odevzdají v krátké době, je dobré mít připravenou drobnou zábavnou práci, aby nerušili atmosféru klidu a přemýšlení spolužáků.
- Pozor ale na ty žáky, kteří mají potřebu být se vším rychle hotoví a otázkám se plně nevěnují – důležitá je správná motivace před vyplňováním, po odevzdání není dobré arch vracet k dopracování, žáci chtějí poté uspokojit spíše učitelovu potřebu než vlastní.
- Ačkoli měli žáci k dispozici pomocníček (viz příloha 1 a 2), využívali spíše vlastní hlavu, možná by stálo za to více si pohrát přímo s kritérii? Ta ale využívám přímo u jednotlivých aktivit, v tomto případě mi nepřišla vhodná, chtěla jsem získat opravdu jednoduchou formou celkové sebehodnocení žáka za celý školní rok. Určitě dám ale na dobrou radu, aby mohli žáci při sebehodnocení listovat svými sešity či svými referáty. V letošním školním roce mě bohužel až pozdě napadlo, že jsme sebehodnotící archy měli vyplňovat v PC učebnách, aby si žáci mohli připomenout svou celoroční práci, to,

co jim šlo či kde zaznamenali úskalí, přímo v GC učebnách. Určitě by si podstatně lépe oživilo nejen probíranou látku, ale také své pocity. V tomto případě by bylo asi vhodné věnovat sebehodnocení delší časový úsek. V jedné hodině se na něj připravit a poté mu věnovat celou následující hodinu.

IV. Přílohy, které dokumentují daný postup formativního hodnocení

Příloha 1: Pomocník k sebehodnocení – dějepis

Příloha 2: Pomocník k sebehodnocení – anglický jazyk

Příloha 3: Sebehodnocení AJ – prázdný arch

Příloha 4: Ukázka sebehodnocení AJ

Příloha 5: Ukázka sebehodnocení AJ

Příloha 6: Ukázka sebehodnocení AJ

Příloha 7: Ukázka sebehodnocení AJ

Příloha 8: Sebehodnocení D – prázdný arch

Příloha 9: Ukázka sebehodnocení D

Příloha 10: Ukázka sebehodnocení D

Příloha 11: Ukázka sebehodnocení D

Příloha 12: Ukázka sebehodnocení D

Příloha 13: Ukázka sebehodnocení D

Příloha 14: Ukázka sebehodnocení D

Příloha 15: Vennův diagram – AJ témata

Příloha 16: Vennův diagram – D způsoby práce

V celém materiálu (včetně příloh) jsou použity fotografie, pracovní listy, obrázky, grafy atd. autora (pokud není uvedeno jinak). Fotografie jsou zároveň v souladu s GDPR.